

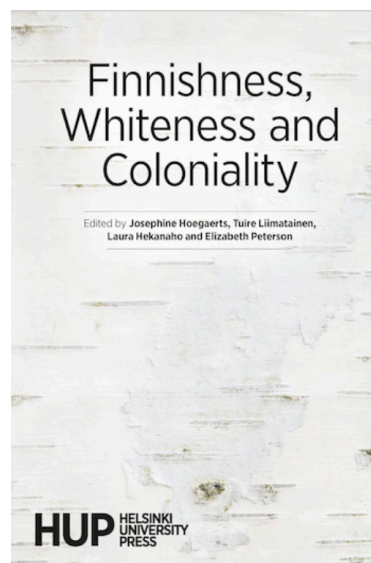
Kirja-arvio

Suomen koloniaalin osallisuuden kontekstit haltuun

Hoegaerts, Josephine, Tuire Liimatainen, Laura Hekanaho ja Elizabeth Peterson (toim.). 2022. *Finnishness, Whiteness and Coloniality*. Helsinki: Helsinki University Press. 361 sivua. <https://doi.org/10.33134/HUP-17>.

Lotta Leiwo

Rasismi nousi kesän 2023 aikana yhteiskunnallisesti kuumaksi keskusteluaiheeksi. Poliitikkojen rasiset ulostulot olivat toistuvasti tapetilla, ja Euroopan perusoikeusviraston vuoden 2018 tutkimustulos Suomesta Euroopan rasisisimpana maana nostettiin lehdistössä esiin (esim. Erämaa 2023). Rasismi on osa eurooppalaista kolonialismin historiaa ja nykypäivää. Vuonna (2022) ilmestynyt *Finnishness, Whiteness and Coloniality* tarjoaa monitieteisiä näkökulmia näihin erittäin ajankohtaisiin ja omien sanojensa mukaan epämukaviinkin aiheisiin "suomalaisuudesta", "näkyttömyydestä valkoisuudesta" ja koloniaalisuudesta. Artikkelikoelma on syntynyt jälki- ja dekoloniaalisuutta käsitelleen "Great White North?" *Critical Perspectives on Whiteness in the Nordics and its Neighbours* -konferenssin (2019) myötä. Teos kiinnittyy paradigmaattiseksi luonnehdittavaan muutokseen, joka on ollut viime vuosina nähtävissä suomalaisessa tutkimuksessa: eri tutkimusaloilla on kiinnostuttu (vihdoin) myös suomalaisesta kolonialismista ja koloniaalisuudesta sekä rasismista osana tätä (vrt. esim. Keskinen 2019; Keskinen, Seikkula, ja Mkwesha 2021; Merivirta, Koivunen, ja Särkkö 2021; Anderson ja Lahti 2022).

Kolonialismi käsitetään prosessina, jossa esimerkiksi kansallisvaltio pyrkii laajenemaan valtaamalla ja hyväksikäyttämällä toisten ihmisten maita. Tähän prosessiin liittyy niin sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia kuin sotilaallisiakin ulottuvuuksia. Koloniaalilla puolestaan tarkoitetaan kolonisaation käytäntöjen, asenteiden ja diskurssien toistamista. Tämä tarkoittaa sitä, että kolonialismin jatkumo voidaan hahmottaa edelleen ilmenevänä sosiohistoriallisena ja

geopoliittisena riiston ja eriarvoistamisen mahdollistavana sekä oikeuttavana ilmiönä sen sijaan, että kyseessä olisi menneisyyteen sijoittuva, jo päätynyt historiallinen tapahtuma.¹ Tartuin teokseen ja sen arvioimiseen puhtaasti omien tutkimusintressieni vuoksi. Olen kiinnostunut ymmärtämään, millainen rooli Suomella ja suomalaisilla on (ollut) kolonialismissa. Valkoisuus ja asutuskolonialistinen rakenne näyttäytyvät historiallisten tutkimusaineistojeni valossa lähinnä rivien väleissä ja hiljaisuuksissa. Näin ollen halusin lukea teoksen erityisesti kartoittaakseni sekä oppiakseni uusia aineiston luku- ja analyysimenetelmiä.

On myös toinen syy. Näistä teemoista on tärkeää kirjoittaa myös suomeksi. Kuten Suvi Keskinen, Faith Mkwesha ja Minna Seikkula (2021, 39) ovat todenneet, esimerkiksi rotu-termiä ”on vältelty suomenkielisessä keskustelussa, koska se liitetään rassistiseen tapaan jaotella ihmisryhmiä”. Rotu on usein korvattu käyttämällä sanaa etnisyyttä. Syyksi tämän neutraalimman termin valinnalle he mainitsevat puutteellisen laajamittaisen antirasistisen keskustelun (mts.). *Finnishness, Whiteness and Coloniality* -teoksessa Elisabeth Peterson analysoi artikkelissaan ”The English Language in Finland: Tool for Modernity or Tool of Coloniality?” englannin kielen koloniaaleja vaikutuksia Suomessa. Englannin kielen levittämisestä tuli Iso-Britannialle koloniaali väline toisen maailmansodan jälkeen. Nämä vaikutukset kurrottavat myös ja edelleen Suomessa tehtävään ja julkaistavaan tieteeseseen. Tämäkin arvioitava teos on kirjoitettu tieteen *lingua francalla* eli englanniksi, mutta näitä aiheita koskevaan tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun on tärkeää osallistua myös suomeksi (vrt. Keskinen, Seikkula, ja Mkwesha 2021). Käsillä oleva kirja-arvio on yksi tällainen puheenvuoro.

Valkoisuus valokeilaan

Artikkelikokoelma on jaettu neljään teemoiteltuun osaan, jotka käsittelevät 1) mielikuvia Suomesta, 2) valkoisuuden tuottamista ja rakentamista Suomessa, 3) kuulumisen ja ulossulkemisen representaatioita sekä 4) imperialismia ja kolonisaatiota. Kirjoittajat ovat tietoisesti valinneet käyttää lainausmerkkejä ”suomalaisuuden” yhteydessä. Teoksessa pyritäänkin kyseenalaistamaan suomalaisuuden määritelmiä, jotka perustuvat valkoisuuteen rotuna. Valkoisuus on Suomessa usein näkymätön ja normin mukainen. Näin on ollut laajasti myös humanistisessa ja sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. Kuten *Finnishness, Whiteness and Coloniality* -kokoelman toimittajat tuovat johdannossa esille, tutkimuksessa on vasta viime aikoina alettu huomioida näkymättömän valkoisuuden (rodun), rasismien ja kolonialismin sekä koloniaalisuuden konteksteja. Teoksen johdannossa eritellään myös, miksi Suomen koloniaalisuuden ja rasismiin liittyviä erityispiirteitä on syytä tutkia tarkemmin sekä kriittisemmin. Analyyseissaan kirjoittajat käyttävät valkoisuutta ”hyödyllisenä linssinä, jonka kautta voidaan ymmärtää nykypäivän suomalaisuutta ja sen paradokseja” (s. 3). Suomen on katsottu olleen historiallisesti pitkään alistetussa asemassa, jolloin itsenäistymisen ja vapautumisen kansallisesti hegemoniset narratiivit ovat jättäneet huomioimatta suomalaisten koloniaalin osallisuuden (*colonial complicity*). ”Alistettuihin suomalaisiin” vedoten on usein perusteltu sitä, että Suomi tai suomalaiset eivät voi olla sortajia tai alistavassa asemassa. Valkoisuudella viitataan teoksessa rotuun, joskin samaan aikaan korostetaan sitä, että valkoisuus on kategoriana liukuva, kiistelty ja monimutkainen. Myös suomalaisuus on artikkeleissa tietoisesti monitahoinen ja -mutkainen käsite, jota tarkastellaan useista eri

1 Näitä teemoja käsitellään arvioitavan teoksen johdannossa. Arviota kirjoittaessa olen tukeutunut tässä viitattujen teosten lisäksi myös Tieteen termipankin sivuihin, joissa määritellään seuraavat käsitteet: dekolonisaatio, dekoloniaalinen, koloniaalinen ja kolonialismi.

näkökulmista. Näiden keskeisaiheiden käsittely teoksessa kiteytyykin kysymykseen ”mikä on suomalaisuuden, rodun ja koloniaalisuuden suhde” (s. 2).

Valkoisuus asetetaan valokeilaan muun muassa geneettisten ja historiallisten kuvitteluiden, kulttuuriperinnön, representaatioiden, lasten, Suomen juutalaisten, eriväristen ja -taustaisten Suomeen muuttaneiden sekä ulkosuomalaisten näkökulmista. Artikkelien perusteella suomalaisuudesta tai muusta kansalaisuudesta Suomessa tai sen ulkopuolella neuvotellaan pääasiassa suhteessa valkoisuuteen. Kansallisten stereotyyppien ja identiteettien kanssa myös leikitellään – jopa strategisesti. Valkoisina yhteiskunnan silmissä näyttäytyvät (*white passing*) voivat hyödyntää tätä ulkoista ominaisuuttaan neuvotellessaan maahanmuuttajaintiteettistään uudessa kotimaassaan. Näin toimivat muun muassa Suomessa asuvat tai työskentelevät virolaiset Jaanika Kingumetsin ja Markku Sippolan artikkelissa ”Discursive Constructions of Whiteness, Non-White Cultural Others and Allies in Facebook Conversations of Estonians in Finland”. Valkoisuus mahdollistaa heidän kaltaisilleen ”etuoikeutetun maahanmuuttajan” aseman, mistä käsin he voivat liukua valkoisena virolaisuuden, suomalaisuuden ja myös venäläisyyden rajapinnoilla tilannekohtaisesti. Niillä, joilla on valkoisuudesta poikkeavia rodullistettuja näkyviä merkkejä (*racialized visible markers*) ei ole mahdollista toimia näin. Rodullistamisella tarkoitetaan sitä, että ihmisiin tai ihmisryhmiin liitetään oletuksia tai ennakkoluuloja ihonvärin, etnisen taustan (rodun) ja/tai uskonnon perusteella. Artikkeleissa käsitelläänkin näitä rodullistettuja näkyviä (ihonväri, vaatteet, ulkonäkö) ja näkymättömiä (geenit, valkoisuus) merkkejä kautta linjan.

Artikkelikokoelman valossa tulee selväksi, että suomalaisuus on valkoista näkymätöntä normia monivärisempi ja -äänisempi. Samaan aikaan artikkeleiden aineistoista välittyvät toistuvasti valkoisten suomalaisten rasiset asenteet. Suomalaista identiteettiä tuotetaan tai kiistetään aina valkoisuutta vasten, joka on historiallisesti rakennettu osana suomalaisten koloniaalia osallisuutta. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa valtio ei ole osa kolonialistista keskustasta muttei toisaalta eurooppalaisesta kolonialismista täysin irrallaankaan.

Teoksen yllättävintä antia oli Aaro Tupaselan artikkeli ”The Genetic Imagination: Imagining Populations and the Construction of Nationhood”. Tupasela tuo esiin, miten geeniteknologiset visuaaliset representaatiot ”suomalaisten” geneettisistä eroista ja samankaltaisuuksista ovat osaltaan edistäneet homogeenisen ja erityisen suomalaisen (*Finnish exceptionalism*) kansakunnan diskursseja. Näin geenitutkimuksen piirissä tuotetaan valkoista viattomuutta (*white innocence*). Valkoinen viattomuus on käsite, jolla viitataan historiallisesti valkoiseksi määriteltyyn ja omaksuttuun monokulttuuriin, jonka myötä suomalaiset ovat ”aina olleet valkoisia” ja ovat siksi sokeita rasismille sekä rodullistamiselle (käsitteen määrittelystä ks. esim. s. 102–103). Tupaselan artikkelissa on kiitettävää pohdintaa siitä, miten tutkimuksissa aineistoja kootessa tehdyt valinnat vaikuttavat tutkimustuloksiin ja voivat siten myös tuoda esiin historiallisia ennakoasenteita.

Mitä (uudelleen)kontekstualisoinnin jälkeen?

Dekoloniaatiolla tarkoitetaan kolonialististen valta-asetelmien sekä rakenteellisen ja/tai käsitteellisen sarron purkamista. Dekoloniaalisuudella taas viitataan kolonisoidun alueen alkuperäiskansan tai -väestön käytäntöjen ja tietokäsitysten palauttamiseen, eikä sen tulisi olla ainoastaan valkoisen akateemisen tutkimuksen maineenpuhdistusta (Tuck & Yang 2012). Kolonialismin tutkimuksessa käytetään myös jälkikoloniaalisen tutkimusotteen

viitekehystä, jota Janne Lahti (2022, 180) on kuvannut joukoksi ”tietynlaisia ajattelumalleja, jotka pyrkivät tuomaan alistettujen ja kolonisoitujen äänen kuuluviin ja samalla kyseenalaiseen länsimaisen tiedon ja ajattelun rakenteita ja sisältöjä”. Jotta käsitteiden viidakko ei olisi liian selkeä, saatetaan jälkikoloniaalisuudella (engl. *post-colonial*) viitata joissakin yhteisissä – kuten Petersonin artikkelissa – myös kolonisoitujen maiden itsenäistymisen jälkeiseen aikaan. *Finnishness, Whiteness and Coloniality* pyrkii dekolonisoimaan suomalaisuutta mutta ”tarjoamaan tilaa” myös dekoloniaalisuudelle (s. 7). Näitä koloniaalisuuteen liittyviä käsitteitä sekä niiden suhdetta toisiinsa olisi ollut kuitenkin syytä käsitellä kriittisemmin ja laajemmin myös teoksen artikkeleissa.

Teoksen pääpaino on valkoisuuden ja suomalaisuuden analyyseissa. Jäinkin kaipaamaan suomalaisen koloniaalisuuden syvällisempää tarkastelua ja huomioimista. Koko teoksessa on johdannon sekä koloniaalisuutta ja rasismia laajasti tutkineen Suvi Keskinen jälkisanojen lisäksi 12 artikkelia. Moni suomalaisuutta ja valkoisuutta käsittelevä artikkeli olisi tarjonnut edellytyksiä (ja saanen ehdottaa, vaatinut) myös koloniaalin osallisuuden huomioimiseen. Valkoisuus on muun muassa mahdollistanut ja mahdollistaa edelleen kolonialismin myötä tuotetut etuoikeudet. Esimerkiksi vapaa liikkuvuus eri maiden välillä sekä uuteen yhteiskuntaan integroituminen on valkoisille huomattavasti helpompaa. Ylipäätään Suomen integroiminen Euroopan kolonialistisiin ja koloniaaleihin rakenteisiin tutkimuksessa on tärkeää, jotta myös näiden teemojen huomioimisesta tulee kontekstualisoinnin ”peruskauraa”. Tämä oli teoksen nimen ja johdannon perusteella ilmeisesti myös toimittajien päämäärä, mutta artikkelit keskittyvät pääasiassa valkoisuuteen ja rodullistamiseen (jotka toki ovat osa koloniaalia osallisuutta). Näiden luokitteluiden katsotaan olevan sosiaalisesti konstruoituja, ja niiden kautta on muun muassa oikeutettu kolonialismia ja koloniaaleja asenteita. Tästä syystä koloniaalisuuden eksplikoiminen olisi ollut erittäin perusteltua. Suomalainen koloniaalin osallisuuden syvempi analyysi jää kuitenkin käytännössä edellä mainitun Tupaselan artikkelin lisäksi Elisabeth Petersonin, Rauna Kuokkasen ja Ainur Elmgrenin suoraan aihetta käsittelevien artikkelien varaan.

Teos edustaa lukuisia tutkimusaloja. Näitä ovat monet alue- ja kulttuurintutkimuksen, kielitieteen, sosiologian ja lukuisat humanististen tieteiden alat kuten alkuperäiskansatutkimus, folkloristiikka, historia ja arkeologia. Nuorena tutkijana odotinkin teokselta erilaisia menetelmiä tulkita ja analysoida erityisesti koloniaaleja ilmauksia ja ilmentymiä aineistoissa – siis työkaluja siihen, miten saisin omista tutkimusaineistoistani kammattua esiin teoksessa käsiteltyjä teemoja. Näitä aiheita kuitenkin analysoidaan artikkelikokoelmassa pääasiassa (uudelleen)kontekstualisoimalla aineistoja sekä tarkastelemalla niitä valkoisuuden ja suomalaisuuden erilaisten ”käsitteellisten linssien” ja viitekehysten läpi. Pohdinkin teosta lukiessa toistuvasti, että tarjoavatko kontekstualisointi, käsitteelliset linssit sekä erilaiset, yleensä angloamerikkalaisiin konteksteihin kehitetyt, viitekehukset riittäviä metodologisia työkaluja, kun tutkitaan Suomen ja suomalaisten koloniaalia osallisuutta? Jään kiinnostuksella seuraamaan ja osallistumaan jatkokeskusteluihin.

Lopuksi: aloitetaan edes kontekstualisoinnista

Pohjoismaista ja suomalaista poikkeuksellisuutta tulee purkaa ja analysoida tekemällä valkoisuus ja sitä kautta rakennetut suomalaisuudet näkyväksi. Rauna Kuokkanen tarjoaa

artikkelissaan "All I See Is White: The Colonial Problem in Finland" konkreettisen tarkistuslistan², jonka avulla kuka tahansa voi perehtyä valkoisuuden näkyväksi tekemiseen omakohteisesti. Listaa voinee hyödyntää myös tutkimuseettisissä pohdinnoissa. Kuten Kuokkanen painottaa, suomalaisten koloniaalia osallisuutta on tutkittava niin nykyisen Suomen rajojen sisällä kuin ulkpuolellakin historiallisesti sekä nykypäivänä.

Teoksen toimittajat esittävät perustellusti, että valkoisuuden purkua ja dekolonisaatiota tarvitaan sekä tutkimuksen tekemisessä että laajemminkin yliopistomaailmassa. Tämä kaikki vaatii myös tutkimuseettisiä valintoja, jotta tutkimuksessa ei tuoteta tai toisteta rasistisia ja/tai koloniaaleja asenteita ja rakenteita. Erityisellä ilolla luinkin johdantokappaleen pohdintoja siitä, miten ja millaisia valintoja kirjoitus- ja toimitusprosessissa on tehty, eli miten dekolonisaatiota on konkreettisesti toteutettu teosta kirjoittaessa. Kirjoittajat ovat muun muassa pohtineet sanavalintoja, rasististen aineistolainauksen käyttämistä ja tutkimusaineistojen anonymisointiin liittyviä kysymyksiä nimenomaan dekolonisaation perspektiivistä. Näistä olisin lukenut mielelläni enemmänkin.

Dekolonisaatio on iso, laajasti aivan kaikkia tieteenaloja koskeva kysymys, ja jokaisella valtiolla on omat erityiset piirteensä osana kansainvälisiä, Eurooppa-keskeisiä, valkoisia ja kolonialistisia/koloniaaleja rakenteita. Jokaisen tutkijan ja yliopistossa opettavan tulisi perehtyä näihin teemoihin. Antirasistinen ja dekolonisaatioon pyrkivä opetus vaativat muutoksia yliopistomaailmassa ja käyttämässämme kielessä (vrt. s. 7–8; 267–289). Nykyään pidämme itsestään selvänä, että kontekstia tarkastellaan osana tutkimusta – näin ei ole aina ollut. Kolonialismin ja siihen liittyvien koloniaalien jatkumoiden sekä ilmiöiden kontekstualisointi tulisi olla jokaisella Suomea ja suomalaisuutta tutkivalla hallussa. Suositellenkin lukemaan artikkelikokoelmasta vähintäänkin johdannon, Rauna Kuokkasen artikkelin ja jälkisanat, jotta on mahdollista päästä alkuun tässä muutoksessa sekä suomalaisen koloniaalin osallisuuden kontekstualisoinnin peruskauran kanssa. Kirja sopii erityisen hyvin kaikille valkoisille sekä suomalaisuutta tutkiville.

Lähteet

- Anderson, Rani-Henrik ja Janne Lahti (toim.). 2022. *Finnish Settler Colonialism in North America*. Helsinki: Helsinki University Press. <https://doi.org/10.33134/AHEAD-2>.
- Erämaa, Ida. 2023. "Tätä mieltä maahanmuuttajat ovat Purran kirjoituksista ja hallituksesta". *Iltalehti*, 15.7.2023. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/212bf7c6-6179-433f-9f98-4ef36ce84aa4>. (Avattu 28.9.2023).
- Keskinen, Suvi. 2019. "Intra-Nordic Differences, Colonial/Racial Histories, and National Narratives: Rewriting Finnish History". *Scandinavian Studies* 91 (1–2): 163–81. <https://doi.org/10.5406/scanstud.91.1-2.0163>.
- Keskinen, Suvi, Minna Seikkula ja Faith Mkwesha (toim.). 2021. *Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Luvut 10, 14, 17 ja 19 kääntänyt Anna Sinkkonen. Helsinki: Gaudeamus.

2 Kuokkanen referoi ja soveltaa artikkelissaan Peggy MacIntoshin (1988) luomaa 46 kohdan listaa valkoisen etuoikeuden tunnistamiseksi.

Lahti, Janne. 2022. "Jälkikoloniaalinen tutkimusote ja historia". Teoksessa *Avaimia menneisyyteen — Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toimittanut Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen, ja Tuomas Tepora, 179–95. Helsinki: Gaudeamus.

Merivirta, Raita, Leila Koivunen ja Timo Särkkö (toim.). 2021. *Finnish Colonial Encounters. From Anti-Imperialism to Cultural Colonialism and Complicity*. Cham: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80610-1>.

Tuck, Eve ja K. Wayne Yang. 2012. "Decolonization is not a metaphor". *Decolonization: Indigeneity, Education & Society* 1 (1): 1–40.

FM Lotta Leiwo toimii teknisenä avustajana Helsingin yliopiston *T-Bone Slim and the transnational poetics of the migrant left in North America* -hankkeessa (PI: Kirsti Salmi-Niklander). Leiwo valmistelee parhaillaan folkloristiikan väitöskirjatutkimusta Yhdysvaltain suomalaisen sosialistisen *Toveritar*-lehden naiskirjoittajien poliittisesta retoriikasta. Tutkimuksessaan hän tarkastelee luonnon politisoitumista ja suomalaisten asutuskolonialismia Yhdysvalloissa 1910–1930-luvuilla.